

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Geschichte der geistlichen Stiftungen, der adlichen Familien, so wie der Städte und Burgen der Mark Brandenburg

[Urkunden-Sammlung für die Orts- und spezielle Landesgeschichte]

Riedel, Adolph Friedrich

Berlin, 1843

- L. Vertrag zwischen dem Bischofe und dem Domcapitel zu Havelberg über die Feier des Gottesdienstes zu Havelberg, die Pflichten der Vicarien daselbst, die Verbindlichkeiten der Pfarrer in ...

[urn:nbn:de:hbz:466:1-54314](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-54314)

Item I boflathen kreutze dar Jnn de ligno domini.

Imago sancti Laurentii mit Monfrantz vp der handt vnd I kreutze mit I keden.

I grote Monfrantz, dar Inn Corpus domini plecht tho wesende.

I grot gulden Creutz cum armis Episcopi Ottonis Ror.

Item noch I grote Monfrantz bauen mit einen Marien Belde van Suluer.

I Monfrantz tho der vnction, dar tho I Busse vnnnd Lepell.

Tria turibula, magnum, Majus, Maximum.

Nux ex India In suluer.

Mitra Episcopalis cum pectorali.

Aus demselben Copialbuche fol. 39.

L. Vertrag zwischen dem Bischofe und dem Domcapitel zu Havelberg über die Feier des Gottesdienstes zu Havelberg, die Pflichten der Vicarien daselbst, die Verbindlichkeiten der Pfarrer in Capitelsparren, besonders zu Wittstock, Perleberg und Kyritz, über die Testamente der Capitularen und verschiedene andere streitig gewesene Punkte, vom Jahre 1528.

Anno die et loco Infra-scriptis Reuerendissimus in christo pater et dominus, dominus Buffo confirmatus Episcopus Havelbergensis vna et venerabiles et circumscripti viri domini Joachim Frese vtriusque juris Baccalaureus Decanus, Petrus Frisack Senior et Cantor, Nicolaus Amelungi, Conradus Schollene, Otto Knouelauch, Theodoricus Mhan, Martinus Boldeke, Buffo de Aluenfleue et Gerardus Bremer canonici ecclesie cathedralis Havelbergensis, capitulum dicte ecclesie ex et inter se facientes et presentantes, altera ex partibus, volentes et affectantes litium aufractus amputare sibi et ecclesie predictae Indemnitati, vtilitati, paci et quieti confutere de et super diuersis inferius designatis et descriptis questionibus, articulis et punctis, in hunc, qui sequitur, modum, diuersis prehabitis tractatibus et deliberatione, concordauerunt et conuenerunt.

In primis quoad cultum diuinum ordinarunt, voluerunt et concluderunt, quatenus ipsa diuina officia, videlicet Missa, vigilie et relique hore canonice vna cum ceremoniis, iuxta et secundum ordinationem et dispositionem ordinarii Havelbergensis ecclesie in antea firmiter, Inviolabiliter et Inconuulsa debeant obseruari, decantari et depromi, nisi aliqua tempore transmutationis essent ordinata et iuxta aliarum ecclesiarum vicinarum catholicarum seu adhuc ordinanda restarent, quod illa pro uoto episcopi et Capituli ordinari et statui poterint iuxta aliarum ecclesiarum Catholicarum dispositionem et ordinationem et precipue ut sequitur:

I. In omnibus festis compulsionum et in feriis sint ad minus tres vicarii presentes, in matutinis et in festis simplicibus nouem lectionum, Item in summa missa quorumcunque dierum omnes vicarii sint et debeant esse presentes sub pena arbitraria domini Episcopi, Decani et capituli.

II. In vesperis sub simili pena debeant esse presentes.

III. In summo, semisummo, secundis, tertiis et festis, que habent specialem historiam, omnes vicarii debeant in matutinis missis et vesperis esse presentes sub poena carentie presentiarum et alias arbitrio Decani imponenda iuxta continuatam negligentiam canonice moniti.

IV. Item singulis hebdomadis feruari debent ad minus due memorie solemniter iuxta distributionem fructuum ecclesie Havelbergensi alias taxandorum.

III.

17

V. Item celebrare debeant vicarii singulis septimanis in suis altaribus sub matura missa aut infra maturam et summam missam ad minus duas missas, quod eorum conscientie relinquitur et in hoc onerantur. Vbi cum negligentes ultra hoc reperi fuerint, decanus in negligentem digne animaduertere curabit.

VI. Item ceremonias et statuta statuendas et statuenda acceptare et obseruare unacum canonicis debeant.

VII. Item Decanus reducere curabit totiens quotiens opus fuerit et uiderit expedire vicariis Juramentum prestitum ad memoriam, et qui non iurarunt obedientiam iurabunt.

VIII. Item nullus se absentet a circuiu sine notabili et rationabili causa sub poena earentie prouentuum vnus integre hebdomade. Similiter nullus vicariorum se ab ecclesia absentet nisi licentia a domino decano Impetrata et obtenta.

IX. Item summe capitales non debent subleuari, alienari aut reimponi, nisi sciente et consentiente Capitulo.

X. Item quod ad maturam et summam missas teneantur ministrare vicarii et ipsam maturam missam singulis diebus celebrare.

XI. Item quod in choro presideant, uti hactenus consuetum est.

XII. Item in summis semisummis festis omnes canonici tam in matutina, summa missa, circuiu, quam secundis uesperis debeant esse presentes, quemadmodum vicarii, similiter in completorio prefatorum festorum usque ad finem.

XIII. Similiter omnes canonici debeant singulis diebus Missae summe et uesperis Interesse, nisi fuerint legitime et prepediti negotiis capituli vel ecclesie.

XIV. Item Canonici singulis diebus missam de beata uirgine Maria celebrabunt.

XV. Dehinc Reuerendus in Christo pater et dominus Bussio confirmatus Episcopus Huelbergensis causas differentiarum inter uenerabile capitulum ecclesie Huelbergensis ex vna et dominos vicarios prefate ecclesie partibus ex altera gratiose hinc inde examinauit, et comperto quod facultates ecclesie iuxta factam calculationem hactenus non suppetebant, ita quod ipsis dominis vicariis commode prouideri possit, determinatum existit per gratiosam paternitatem suam, quod nouem vicariis cuiuslibet octo marce Stendaliensis monete et vnus chorus filiginis debeant a capitulo consignari, quousque redditus et prouentus ecclesie debite calculentur et tunc iuxta sepedictae ecclesie facultates eisdem nouem vicariis prouidebitur, et calculatione facta si prouentus ecclesie summam excefferint octo marcarum commodum erit vicariorum, si vero minus repertum in calculatione fuerit, nihilominus octo marce Stendalenses vnacum choro filiginis ipsis vicariis debeant consignari, Prouiso tamen, quod diuinus cultus absque diminutione seruetur. Que quidem calculatio in tertia feria dominicam Inuocauit proxime sequente capitulo seruanda et tenenda per dominum confirmatum prefixa existit. Actum Huelberg feria secunda post Epiphaniae domini, anno etc. XXVIII.

XVI. Item quod Decanus Huelbergensis pro tempore existens solus et absque capitulo in vicarios, altaristas seu alias commenditas ecclesie predictae facultatem corrigendi, mores reformandi et excessus emendandi habeat. Si nero decanus exorbitauerit in corrigendo seu emendando, extunc et non alias Capitulum debite animaduertere curabit.

XVII. Item Decanus vnacum Capitulo ecclesie Huelbergensis similiter facultatem corrigendi, mores reformandi et excessus emendandi habeat in prelatos, canonicos et alias personas ecclesie eiusdem.

XVIII. Item si Decanus et Capitulum in emendandis excessibus negligentes fuerint, moneantur

per Episcopum et infra mensem pro omni dilatione excessus corrigant et errata emendent. Et si ultra premissam vnicam monitionem negligentes reperti fuerint, Quod extunc Reuerendissimus dominus Huelbergensis pro tempore Episcopus, absque aliqua alia monitione preuia, excessus corrigere, errata emendare Aliaque seu de iure seu de consuetudine, videlicet vti ordinario et loci Episcopo pro pastoralis officio suo incumbentia, liberam exercendi habeat facultatem et potestatem.

XIX. Item si priuata persona uel etiam aliqua communitas contra capitulum aut singulares personas velit experiri vel etiam e contra, Episcopus in propria persona, nisi legitime impeditus, jus et iustitiam ministrabit, casibus, nihilominus specialiter Episcopo reseruatis in premissis penitus et omnino exceptis. Causam nihilominus seu causas, quam uel quas contra singulares personas Capituli ecclesie ventilaris contigerit, ex benignitate et gratia ad Capitulum Reuerendissimus dominus Huelbergensis ad spatium duorum mensium pro amabili compositione remittet.

XX. Prepositus vero ecclesie Huelbergensis suam solitam exercebit iurisdictionem.

XXI. Item quod quilibet Canonicus seu vicarius vel eciam alia persona in ecclesia Huelbergensi beneficata et apud eandem residens, Si eidem canonicum et legitimum Impedimentum non obstat, liberam habeat iuxta iuris communis dispositionem et ordinationem, testandi facultatem, dummodo tamen Episcopum Huelbergensem in signum et recognitionem superioritatis in suo testamento debite recognoscat.

XXII. Ceterum si aliquem ex canonicis et vicariis seu aliis personis in ecclesia Huelbergensi beneficatis et apud eandem ecclesiam residentibus sine testamento et ab Intestato decedere contigerit, tunc persone huiusmodi ab intestato decedentis bona ecclesiastica seu intuitu ecclesie acquisita, soluto ante omnia ere alieno, Inter Episcopum pro tempore et Capitulum (cuius portio fabricae ecclesie applicabitur) communiter diuidantur, Verum primordialia eiusdem bona, si que haberet, legitimis ipsius heredibus prout iuris est assignentur.

XXIII. Que ordinatio ex speciali gratia Reuerendissimi domini Buffonis Episcopi Huelbergensis moderni etiam ad tres vicarios seu capellanos in tribus ecclesiis parochialibus Wittstock, Kiritz et Perleberg, capitulo Huelbergensi incorporatis ponendos et deputandos, tamen apud ecclesiam Huelbergensem non resideant, dummodo tamen vicarii ponendi singule parochie de gremio Capituli ecclesie Huelbergensis existant, extendi et amplificari debet. Si uero persone in parochiis predictis tribus deputate non fuerint de gremio capituli ecclesie et sine testamento rite condito decesserint, Inter Episcopum et Capitulum bona derelicta equaliter diuidantur, ceteris clericis omnibus per ciuitatem et dioecesim Huelbergensem vbilibet constitutis et ab Intestato decedentibus in terminis iuris communis remanentibus.

XXIV. Item quod Jus Instituti in parochiis seu beneficiis curatis et simplicibus de collatione capituli exeuntibus iuxta antiquam consuetudinem apud Decanum et Capitulum remanebit, Ita quod Capitulum ab Instituto idoneo ad curatum beneficium ultra vnum aureum et ad non curatum siue simplex beneficium ultra medium aureum, quod totum fabricae ecclesie applicabitur, nequaquam recipiat, Et quod Instituti singuli a capitulo, ut premittitur, se domino Episcopo presentent pro accessu altaris recipiendo, pro quo dabitur quarta pars aurei Renensis, quantum ad simplex et non curatum beneficium. Si uero curatum, vnum aureum Episcopus pro tempore semel et vnica vice duntaxat ab Instituto recipiet, quotiens vacauerit.

XXV. Consequitur, quod Reuerendissimus dominus Buffo, modernus Huelbergensis Episcopus et sui inantea successores Episcopi Huelbergenses, sex prebendas et totidem canonicatus, quos nunc dominus Petrus Frisack, Conradus Schollene, Otto Knauelauch, Hinricus Halewech,

Petrus Conradi et Buffo gans respectiue possident seu obtinent Et venerabile Capitulum ecclesie Huelbergensis totidem sex prebendas et canonicatus, quos nunc similiter Nicolaus Amelungi, Joachim Frefe, Theodoricus mhan, Gerardus Bremer, Hartwig plato et quam quondam Johannes Wasmutt Senior dum vixit obtinebat, respectiue possident et obtinent, nunc et in antea perpetuis futuris temporibus totiens quotiens vacauerint libere et absque alicuius Impedimento respectiue conferre, disponere et prouidere habebunt, semotis quibusuis exceptionibus.

XXXVI. Item quod Episcopus Huelbergensis pro tempore existens tres commendas, videlicet sancti Joannis Euangeliste et omnium Sanctorum ac sancti Luce Euangeliste, libere commendare iuxta hactenus obseruatam consuetudinem habeat.

XXXVII. Et similiter de tribus vicariis, quas Capitulum domino Episcopo assignabit et specificabit, libere disponere valeat perpetuis futuris temporibus et eas conferre ac de illis prouidere absque alicuius impedimento. De reliquis vicariis et officiis ecclesie Huelbergensis predictae Capitulum iuxta ordinationem in statutis desuper edendis libere similiter disponat et prouideat.

XXXVIII. Jus vero iustitendi tam prelaturarum quam prebendarum in ecclesia Huelbergensi ad capitulum coniunctim, Vicariarum ad decanum solum perpetuo pertinebit absque alicuius contradictione et Impedimento. Decanus nero, postquam canonicè electus fuerit, suam confirmationem, Et propositus propter curam sibi annexam suam Institutionem ab Episcopo pro tempore recipiant, prout ab antiquo consuetum est, Capitulum vero sibi saluis statutis possessionem et Installationem in choro assignet.

XXXIX. Preterea Reuerendissimus dominus Buffo modernus Episcopus Huelbergensis ex singulari fauore et gratia parrochiam ecclesiam in oppido kiritz, Capitulo incorporatam, quam paternitas sua tamquam corpus prebende quondam domini Thome Slegel contulit, per possessorem presentem, Similiter parrochiam ecclesiam oppidi Wittstock melioribus et vtilioribus mediis (sic) et conditionibus euacuare et ad manus Capituli effectualiter redire quantotius curabit.

XXX. Item quod Capitulum Huelbergense nullum pro Archidiacono seu rectore ecclesie parrochialis predictae in Wittstock deputet, nisi cum consensu Reuerendissimi domini Episcopi Huelbergensis pro tempore existentis.

XXXI. Item quod Episcopus Huelbergensis modernus et sui successores omnes et singulas dignitates et personatus in ecclesia Huelbergensi, prepositura et decanatu duntaxat exceptis, in antea perpetuis futuris temporibus totiens quotiens vacauerint, libere conferre et de eis disponere habeat, Prouiso tamen quod eedem dignitates et personatus personis de gremio Capitali Huelbergensis conferantur et nulli alteri.

XXXII. Rursus Reuerendus pater dominus Buffo Episcopus generose indulget et commisit, quod confirmationes et approbationes testamentorum prelatorum, canonicorum, vicariorum et aliarum personarum apud ecclesiam et etiam in tribus predictis parrochialibus ecclesiis Incorporatis residentium Decanus et Capitulum habeat, Eo adiecto quod iuxta statutorum sinodaliu ordinationem ratio de Inuentis, expositis et perceptis ab executoribus Episcopo pro tempore existenti fiat.

XXXIII. Subsequenter subditi Capituli Indebitis oneribus vltra solitum non debent per Episcopum aut eius prefectos seu familiares grauari, nec Capitulum vice versa Episcopum pro tempore existentem insolitis et inconsuetis grauet aut inpediat.

XXXIV. Insuper prelibatus Reuerendissimus dominus Buffo Episcopus Huelbergensis generose iustis et legitimis de causis concessit et indulget, quod de tribus parrochialibus ecclesiis in Wittstock, kiritz et perleberg Capitulo ecclesie Huelbergensi incorporatis, subsidium charitatum, totiens quotiens id per ipsam gratiam suam aut quoscunque successores Impositum fuerit, nullatenus

exolnatur, sed predicto tres parrochie libere absque solutione predicti subsidii perpetuo et inconvulsa permanere debent.

XXXV. Statuta et ordinationes tam circa diuina quam circa morum obseruantiam Episcopus modernus ordinarie quantoties curabit vnicuique Capitulo ecclesie Havelbergenfis. Illaque et illas genorose confirmabit et approbabit et reliqua omnia alia et singula ordinabit, que fuerint ordinanda.

Que omnia et singula premissa ac omnia et singula in eis contenta et descripta coniunctim et diuisim prefatus Reuerendissimus dominus Buffo confirmatus Havelbergenfis Episcopus modernus, nec non sepefati domini Joachim Frese vtriusque iuris Baccalaureus decanus, Petrus Frisack Cantor et Senior, Nicolaus Amelungi, Conradus Schollene, Otto knaেলাuch, Theodoricus mhan, Martinus Boldeke thesaurarius, Buffo de Aluenfleue et Gerardus Bremer, canonici ecclesie cathedralis Havelbergenfis, capitulum dicte ecclesie ex et inter se facientes et representantes hincinde principales pro se suisque in posterum successoribus acceptarunt, approbarunt et laudarunt ac quilibet ipsorum laudauit, acceptauit et approbauit Eaque omnia et singula premissa rata, firma et inconvulsa perpetuo obseruare et implere promiserunt ac quilibet promisit Renuntiatione omnibus et singulis actionibus, litibus, rancoribus inter ipsos Episcopum et Capitulum hactenus quauis occasione seu causa quomodolibet exortis et motis ac in quocunq; iudicio etiam Rome apud sedem apostolicam In auditorio Rete et alibi Indecis pendentibus nec non liti et cause presentium per tenorem, nec non reconuentioni, exceptioni etc. —.

In quorum et singulorum fidem et euidentem testimonium premissorum prefati dominus Episcopus et Capitulum sese manibus propriis subscripserunt et sigilla sua presenti earthe apprimi fecerunt et iusserunt. Acta fuerunt hec conclusiue in stuba hiemali superiori domus habitationis prepositure Havelbergenfis sub anno a natiuitate domini millesimo quingentesimo vicefimo octauo, die Martis, quarta decima mensis Januarii, Presentibus ibidem venerabilibus viris dominis Magistro Petro Viti alias Wedegonis vtriusque iuris Baccalaureo et Mattheo Vicken preposito sanctimonialium in Arentsehe testibus ad premissa vocatis atque rogatis.

Nos Buffo Confirmatus Episcopus Havelbergenfis premissorum approbationem manu propria subscripsimus et nostro sigillo signauimus.

Et ego Joachim Frese Decanus predictae ecclesie Havelbergenfis premissorum approbationem manu propria subscripsi et sigillo nostri capituli consignauimus.

(Hiernächst folgen die Unterschriften der übrigen im Context des Vertrages mehrmals benannten Domherrn).

Nach einem im K. Geh. Ministerial-Archive befindlichen Alten Havelberger Lehnbuche Bl. 76.

Anm. Gercken hatte von diesem interessanten Vertrage ein Fragment aufgefunden, was die Abschnitte XXV. bis XXXI. umfaßt und in den Fragmentis marchicis II, 89. 90 mitgetheilt ist. Es finden sich jedoch in diesem kurzen Fragmente große Fehler, selbst in der Rechtschreibung der Namen; statt Amelungi steht Amelnag, statt Mahn oder Mahin ist Man, statt Hardwig ist Hardienus gelesen und das Ganze ist in das Jahr 1525 gesetzt, während es nach dem Obigen zum Jahre 1528 gehört. Bemerkenswerth ist aber, daß die Abschnitte XXIX. und XXX. überhaupt bei Gercken ganz anders lauten, wie hier. Sie werden nach Gercken's Abdruck in den folgenden Zeilen mitgetheilt:

Deinde quod ex quo V. Prebende et totidem Canonicatus successiue vacarunt, et litigiose in urbe romana existunt, quatenus episcopus modernus de duabus prebendis et totidem Canonicatibus litigiosis ad libitum disponat, capitulum vero de reliquis duabus prebendis etiam litigiosis similiter absque

alicujus impedimento nunc et in antea juxta modum superius annotatum disponat, conferat et prouideat. Efficiatque tam Episcopus quam Capitulum, ut lis per hujusmodi colligantes extinguatur, nec non litis renunciatio fiat in meliori forma. Quintam vero prebendam videlicet Johannes Wasmuth senioris, prout Capitulo in sorte sua assignata existit, tam Episcopus quam capitulum favoribus et gratiis contra quemlibet molestantem in jure si opus fuerit defendere et adjuvare curabit.

LI. Das Domcapitel gestattet dem Hans Meißner auf der Kümernitz eine neue Mühle zu erbauen und setzt die künftigen Leistungen des Müllers fest, im Jahre 1528.

Wy Joachim Frese Deken, Petrus Friseke oldette vnd gemeine Capittel der kerken hauerberge, Bekennen vnd dhon kunt offentlich vor vns, vnse nakamenden vnd suß Idermenniglich, dat wy eindrechtlich hebben dem betcheiden hans Misner nachgegeuen vnd verwilligt vnd vergunt hebben, Bewilligen vnd vergunnen ock Jegenwardig In crafft vnd macht dieß vnser brieues, vor vns vnd vnser nachkamenden amme Capittel, Also dat hie schal vnd wil, doch vp sin eigene kost vnd teringe, vor sich vnd sine eruen eine nige Mollen mit twen grindell vp der Kumernitze, dar die von olders gelegen, erheuen vnd buwen, Dar hie vns vnd vnser nachkuntigen vnd sine eruen vnd nachfolger effte Inhebber, alle Jar anfenglich Dufent vißhundert vnd Junne drüttigsten vp paffen vnd hinfürder vnuertöglich schal vnd wil einen Wispel mels Jerliker pacht vorgeuen. Schal vnd will ock genanter hans Misner, sine eruen vnd Inhebber nicht entgegen sin mit Jennige Jegenrede, So wy willen, dat auerflodige water, so dar des Jars eins effte mehrmals kumet, dat hans Misner, sine eruen edder Inhebber vnd die vnderste Mölner nicht erholden kunden, In die kumernitze See lopen laten, to freden sin, doch wat ohm vnd sine eruen vnd Inhebber dat öuerige water to bruken nottorftig were, willen wy ohm, sinen eruen vnd besitter der Mollen dar Jone nicht schedlich sin. Ock schal vnd wil vilgenanter hans Misner, sine eruen vnd Inhebber der Mollen by eigene bekostinge die schlufe effte argke erholden, doch willen wy so vile holtz hie vnd sine eruen vnd Inhebber to schlufe to buwende nottorftig geuen, Dar to schal vnd wil mergenanter hans Misner vnd sine eruen vnd Inhebber der Mollen keine vhwendige gebewte to buwende sick vnderstan, dar mit vnse holte nicht entfremdet werden. Willen ock die ouerigkeit den Dick to viskende beholden hebben vnd so eis sich begift, dat wy to Breddin quemen, schal vnd wil hans Misner vnd sine eruen vnd besitter der mollen vp vnser Forderinge ein gudt richte viske vth deme Dicke In schultern richte schicken. Ock heft oft genanter hans Misner, sine eruen vnd Inhebber die brügge, dar ouer die herweg geyt, to holdende vnd maken bewilligt vnd angenommen, Dar wille wy ehm dat holt, darmit hie vnd sine eruen vnd Inhebber die brugge erholt, geuen vnd byschicken. Willen ock hans Misner, sine eruen vnd Inhebber einen ort vergunnen, dar hie, sine eruen vnd besitter, kunnen vnd mogen eine kollgarden maken vnd dat beideken ackers, so ouer den vlote, die na die kummernitzer See loppet, to der Mollen ehm vnd sinen eruen vnd Inhebbem mit sinen willen intohebbende vergunnen. Dhon ock hans Misner ein wiske in dem wolde, Darvor schal vnd will hie, sine eruen vnd Inhebber so völe vor, alse die sie vor ehm In gebruk gehatt vnd gegeuen hebben, geuen, nach vermoge vnser Registers. Ock willen wy hans Misner vnd sine erfen vnd Inhebber der Mollé die wiske nicht nhemen effte hoger to vertuisen verpflichten, sunder by dem olden tinsé ewiglich bliuen laten, ane aller geuerde. Tho vrkund mit vnser kerken vndergehangenden Ingesegel, des wy vns darto vor vns vnd